MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI

AFD AGENCE FRANÇAISE DE DÉVELOPPEMENT

unicef
har bir bola uchun

HAR BIR TOMCHI QADRLI

Maktablarda suv resurslarini asrash bo'yicha monitoring tizimi

5–11-sinflar uchun amaliy monitoring qo'llanmasi

UNICEFNING O'ZBEKISTONDAGI SSG DASTURI | QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI | 2026-YIL

MINNATDORCHILIK

«Har bir tomchi qadrli: Maktablarda suv resurslarini asrash bo‘yicha monitoring tizimi» Qoraqalpog‘iston Respublikasi maktablarida suv resurslarini asrash bo‘yicha ta’lim va amaliy faoliyatni yanada rivojlantirish maqsadida, Fransiya taraqqiyot agentligi (AFD) ko‘magida YUNISEFning O‘zbekistondagi dasturi doirasida ishlab chiqildi.

YUNISEFning O‘zbekistondagi vakolatxonasi Qoraqalpog‘iston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligiga, ishtirokchi maktablarga, maktab rahbarlari, o‘qituvchilar va o‘quvchilarga hamkorligi hamda maktablarda suv monitoringini amaliy, tushunarli va qulay tarzda tashkil etishga qo‘shgan hissasi uchun samimiy minnatdorchilik bildiradi.

Ushbu tizim maktablarda suv isrofini muntazam kuzatish va qayd etish, o‘quvchilarni suv resurslarini asrash jarayoniga faol jalb qilish hamda suvdan yanada mas’uliyatli foydalanishni rag‘batlantirish uchun sodda va amaliy vosita sifatida ishlab chiqilgan.

Ishlab chiquvchilar:

«ZN Standard» MChJ

Toshkent sh., O‘zbekiston Respublikasi

«LEAF» MChJ

Toshkent sh., O‘zbekiston Respublikasi

Ma’lumot, hamkorlik va sheriklik uchun: YUNISEF SSG jamoasi

kbanerjee@unicef.org

saytjanov@unicef.org

HUQUQIY OGOHLANTIRISH

Ushbu nashrning istalgan qismini ko‘paytirish uchun ruxsat talab qilinadi. Ushbu nashrda foydalanilgan barcha rasm va illyustratsiyalar faqat ma’lumot berish maqsadida mo‘ljallangan bo‘lib, ulardan faqat ushbu nashr va uning mazmuni bilan bog‘liq holda foydalanish lozim. Barcha fotosuratlar faqat illyustratsiya sifatida ishlatiladi. YUNISEF fotosuratlari mualliflik huquqi bilan himoyalangan bo‘lib, shaxslar yoki tashkilotlar tomonidan reklama maqsadlarida, shuningdek, har qanday tijorat kontekstida foydalanilishi mumkin emas. Kontentga uning ma’nosini yoki kontekstini buzuvchi raqamli o‘zgartirishlar kiritish taqiqlanadi. Brendlanmagan materiallarni har qanday ko‘paytirishda mualliflikni quyidagi formatda ko‘rsatish MAJBURIYDIR: Fotosuratlar: «© YUNISEF / fotosuratchining familiyasi». Mualliflig‌i ko‘rsatilmagan materiallardan foydalanishga yo‘l qo‘yilmaydi. YUNISEFni qo‘llab-quvvatlaganingiz uchun minnatdormiz.

USHBU QO‘LLANMADAN QANDAY FOYDALANISH KERAK

Har bir maktab uchun suv isrofini kuzatish va kamaytirishning yagona sodda usuli: bitta asosiy faoliyat, bitta qayd etish shakli, bitta oylik hisobot sikli — endi qog‘ozda yoki onlayn shaklda mavjud. 5–11-sinflar uchun mo‘ljallangan bo‘lib, uni har qanday o‘qituvchi hech qanday maxsus uskunalarsiz amalga oshira oladi.

1. Kirish va maqsad

Suv tanqisligi Qoraqalpog‘istonning ko‘plab jamoalari uchun kundalik voqelikdir. Orol dengizi o‘z suvining qariyb 90 foizini yo‘qotgan va O‘zbekistondagi ko‘plab bolalar kundalik hayotida suv tanqisligiga duch kelmoqda. Maktablar har kuni katta hajmdagi suvdan foydalanadi. Uning bir qismi sizib chiqishlar, nosoz jo‘mraklar hamda behuda foydalanish oqibatida isrof bo‘ladi. Bunday holatlarni kuzatish, qayd etish va bartaraf etish mumkin.

«Har bir tomchi qadrli» tizimi o‘quvchilarga maktablarining suv resurslarini asrashda amaliy rol o‘ynash imkonini beradi. 5–11-sinf o‘quvchilari **Suv himoyachilari** vazifasini bajaradilar: ular suvdan foydalanishni kuzatib boradilar, kuzatuv natijalarini yagona, sodda usulda qayd etadilar va olingan natijalar asosida maktab xodimlariga tegishli choralar ko‘rishda yordam beradilar.

2. Dastur tuzilmasi

«Har bir tomchi qadrli» tizimiga 5–11-sinf o‘quvchilari rahbarlik qiladi. Ular mas’ul o‘qituvchi — Maktab suv koordinatori nazorati ostida **Suv himoyachilari** jamoalariga birlashib faoliyat yuritadilar.

Vazifa	Kim	Mas’uliyat
Maktab suv koordinatori	Har bir maktabdan bir nafar o‘qituvchi	Monitoring siklini nazorat qiladi, o‘quvchilar jamoalarini qo‘llab-quvvatlaydi, Oylik xulosani (qog‘ozda yoki onlayn shakl orqali) taqdim etadi
Suv himoyachilari jamoasi	Har bir sinf/guruhdan 14–15 nafar o‘quvchi (5–11-sinflar)	Suv isrofgarchiligi patrulini amalga oshiradi va qayd etish shaklini to‘ldiradi
Maktab ma’muriyati	Maktab direktori / direktor o‘rinbosari	Oylik xulosalarni ko‘rib chiqadi, shoshilinch ta’mirlash choralarini ko‘radi, natijalarni maktab jamoasi bilan o‘rtoqlashadi

Rotatsiya: Har bir Suv himoyachilari jamoasi 14–15 nafar o‘quvchidan iborat bo‘ladi. Butun jamoani har oy almashtirish o‘rniga, har oy faqat 1–2 nafar o‘quvchi almashinadi. Bu jamoada tajribali a’zolarning saqlanib qolishini, shu bilan birga yil davomida har bir o‘quvchining navbati kelishini ta’minlaydi hamda patrul faoliyatini bir o‘qituvchi nazorat qilishini osonlashtiradi.

3. Asosiy monitoring faoliyati: Suv isrofgarchiligi patruli

Bitta tadbir, bitta shakl, bitta oylik sikl – navbatchi Suv himoyachilari jamoasi tomonidan har oyda bir marta amalga oshiriladi. Birinchi patruldan oldin Maktab suv koordinatori maktabni 3–6 ta oddiy suv zonalariga ajratadi (masalan, asosiy bino, hojatxonalar/yuvinish xonalari, oshxona/bufet, sport/tashqi hududlar); har bir zona har oy patrul davomida tekshiriladi.

3.1 O‘quvchilar nimani kuzatadi va qayd etadi

O‘quvchilar o‘zlariga ajratilgan zona bo‘ylab yurib, ko‘zga tashlanadigan to‘rt turdagi suv isrofgarchiligini qayd etadilar. Hech qanday uskuna yoki texnik o‘lchovlar talab etilmaydi.

Ko‘rsatkich	Nimalarga e’tibor berish kerak	Qanday qayd etiladi
Sizib chiqayotgan yoki tomchilab turgan jo‘mraklar	To‘liq yopilganda ham tomchilab yoki sizib chiquvchi jo‘mrak	Kuzatilgan jo‘mraklar sonini qayd etish
Oqib turgan yoki nosoz unitazlar/sisternalar	Suv tortilgandan keyin ham oqishda davom etadigan yoki to‘lishdan to‘xtamaydigan unitaz/sisterna	Kuzatilgan unitaz/ sisternalar sonini qayd etish
Ochiq qoldirilgan jo‘mraklar	Kuzatish paytida hech kim foydalanmagan holda ochiq qolgan jo‘mrak	Kuzatilgan holatlar sonini qayd etish
Boshqa ko‘rinadigan suv isrofi	Boshqa har qanday aniq isrof manbasi — masalan, ochiq qolgan shlang yoki sug‘orish tarmog‘i, singan quvur, to‘lib-toshgan suv baki yoki sizib chiqayotgan suv sovutgichi/ dispenseri	Qisqacha ta’riflash va holatlar sonini qayd etish

3.2 Standart hisoblash jadvali

Barcha sinflar oqim tezligini alohida o‘lchash o‘rniga bir xil standart hisob-kitoblardan foydalanadi, shunda natijalarni maktablar o‘rtasida taqqoslash mumkin bo‘ladi.

Ko‘rsatkich	Standart hisoblangan yo‘qotish	Hisoblashda qo‘llaniladigan birlik
Tomchilayotgan yoki sizib chiqayotgan jo‘mrak	Kuniga 20 litr	× topilgan jo‘mraklar soni
Oqib turgan yoki nosoz unitaz/sisterna	Kuniga 200 litr	× topilganlari soni
Qarovsiz ochiq qoldirilgan jo‘mrak	Har bir holat uchun 10 litr	× holatlar soni
Boshqa ko‘rinadigan isroflar	Kuzatilganidek qayd etiladi; o‘qituvchi yordamida yuqoridagi eng yaqin standart qiymatdan foydalanib hisoblanadi	Har bir holat bo‘yicha alohida

Misol: *3 ta oqayotgan jo‘mrak + 1 ta oqayotgan unitaz = (3 × 20) + (1 × 200) = 260 litr/kun.*

3.3 Raqamlar nimani anglatadi – Tushunarli misollar

O‘quvchilar va xodimlarga isrof bo‘layotgan suv miqdorini tushunishga yordam berish uchun koordinator umumiy miqdorlarni kundalik hayotdagi ekvivalentlarga aylantirishi mumkin. Quyida ikkita hisoblash misoli keltirilgan (raqamlar faqat misol uchun berilgan — ularni har bir maktabning haqiqiy ma’lumotlari asosida qayta hisoblang):

- **1-misol:** Kuniga 260 litr suv isrof qiladigan maktab 180 kunlik o‘quv yili davomida taxminan 46 800 litr suv yo‘qotadi — bu o‘rtacha oilaning kunlik suv sarfini (≈200 litr) taxminan 8 oy davomida qoplash uchun yetarli.
- **2-misol:** Agar maktablar birgalikda yiliga 500 000 litr suvni tejasa, bu taxminan tipik 4 qavatli turar-joy binosining suv saqlash bakini (≈120 000–150 000 litr) uch baravardan ko‘proq to‘ldirishga teng bo‘ladi.

3.4 Patrullash tartibi

1. Jamoa Patrul shaklini olib, o‘ziga ajratilgan hududni aylanib chiqadi (15–20 daqiqa).
2. Jamoa to‘rtta ko‘rsatkichning har birini kuzatuv asosida qayd etib boradi.
3. Jamoa Standart hisoblash jadvalidan foydalanib, isrof bo‘lgan taxminiy umumiy suv hajmini (litrda) hisoblab chiqadi (5 daqiqa).
4. Jamoa to‘ldirilgan shaklni shu kunning o‘zida Maktab suv koordinatoriga topshiradi yoki onlayn shakl orqali yuboradi.
5. Bevosita xavf tug‘diradigan (suv toshishi, quvurning yorilishi kabi) suv sizib chiqishi yoki nosozlik bilan bog‘liq har qanday holat haqida oylik siklni kutmasdan, darhol maktab rahbariyatiga xabar beriladi.

4. Hisobot berish va ma’lumotlardan foydalanish

Har oyning oxirida Maktab suv koordinatori barcha hududlardan shu oydagi Patrul shakllarini bitta qisqa Oylik xulosaga birlashtiradi (jami isrof qilingan litrlar, isrofning asosiy turi, bajarilgan ta’mirlash ishlari) — bu taxminan 15–20 daqiqa vaqt oladi. Endi buni maktabning odatiy qog‘oz shakli orqali yoki quyidagi onlayn hisobot shakli orqali topshirish mumkin.

4.1 Onlayn hisobot

Maktablar o‘z Oylik xulosalarini qog‘oz shakli o‘rniga yoki u bilan birga qisqa onlayn shakl (Google Form) orqali to‘ldirishlari mumkin. Bu 5 daqiqadan kamroq vaqt oladi va Suv isrofgarchiligi patruli shakli bilan bir xil maydonlarni qamrab oladi.

UNICEFning O‘zbekistondagi SSG dasturi javoblar varag‘iga faqat o‘qish huquqi bilan kirish imkoniga ega. Shu sababli dastur jamoasi har oy qaysi maktablar hisobot berganini real vaqt rejimida ko‘ra oladi va hali hisobot topshirmagan maktablar bilan ishlashi mumkin.

Onlayn oylik hisobot shaklini ochish uchun ushbu QR kodni skanerlang.

(Vaqtincha havola — Maktab suv koordinatori/UNICEF SSG jamoasi dastur joriy etilishidan oldin uni faol Google Form havolasi bilan almashtiradi.)

4.2 Natijalarni o‘rtoqlashish va davriy/yillik hisobot berish

- Ta’mirlash ishlarini birinchi o‘ringa qo‘yish uchun oylik xulosa maktab rahbariyatiga taqdim etiladi.
- Maktablarga har oyda tejalgan/isrof qilingan suv litrlari haqidagi oddiy jadvalni osib qo‘yish tavsiya etiladi (ixtiyoriy).
- Maktablar o‘quv yili davomida uch marta bitta umumlashtirilgan davriy hisobotni va bevosita Oylik xulosalar asosida tuzilgan bitta yillik xulosani tuman xalq ta’limi bo‘limiga taqdim etadi — qo‘shimcha ma’lumot to‘plash talab etilmaydi.

5. E’tirof etish

E’tirof etish	Mezonlar
Suv himoyachisi sertifikati	Kamida bitta to‘liq oylik navbatchilik siklini tugatgandan so‘ng butun sinf/jamoaga taqdim etiladi — alohida o‘quvchilarga emas — chunki yil davomida jamoa tarkibi 1–2 nafar o‘quvchidan navbatma-navbat almashib turadi.
Maktab suv chempioni (yillik)	Yil davomida suv isrofini litrlarda eng ko‘p kamaytirgan sinf yoki jamoaga taqdim etiladi.

6. Amalga oshirish taqvimi va maslahatlar

Qachon?	Nima qilish kerak
Yil boshi	Suv zonalarini belgilash, birinchi Suv himoyachilari jamoasini shakllantirish (14–15 nafar o‘quvchi), barcha 5–11-sinf o‘quvchilariga ma’lumot berish.
Har oy	Jamoa barcha zonalarda patrulni amalga oshiradi, shakllarni (qog‘ozda yoki onlayn) topshiradi; jamoaga 1–2 nafar o‘quvchi navbat bilan qo‘shiladi.
Har oy	Maktab suv koordinatori Oylik xulosani tuzadi va uni maktab rahbariyatiga taqdim etadi.
O‘quv davri oxiri (yiliga 3 marta)	Oylik xulosalar asosida Davriy hisobotni tuzing.
Yil oxiri	Yillik hisobotni tuzing; har bir sinf/jamoaga bittadan «Suv himoyachisi» sertifikatini va «Maktab suv chempioni» unvonini topshiring.

Maslahatlar: birinchi patrulni jamoa bilan birgalikda boshlang; shakldan faqat sonlarni qayd etish uchun foydalaning; keyingi sikldan oldin har bir Oylik xulosa bo‘yicha chora ko‘ring; navbatchilik ro‘yxatini ko‘rinadigan joyda saqlang; natijalarni oddiy oylik jadval yordamida ko‘rgazmali qiling; va raqamlar mazmunli tuyulishi uchun tejalgan litrlarni hammaga tanish narsalarga (shishalar, chelaklar yoki 3.3-bo‘limdagi ekvivalent misollarga) qiyoslang.